

HANDLEIDING VOOR DE LEERKRACHT

WORKSHOP 4: 3, 2, 1, ... ACTIE!

HOE ELKAAR INSPIREREN OM ALS 'DOODGEWONE HELDEN' VERANDERING TE
BRENGEN.

Inhoud

Inleiding	pag. 3
Doelstellingen	pag. 4
Opbouw workshop	pag. 6
Om je verder in te verdiepen...	pag. 12
Bijlagen	pag. 14

Colofon

Concept: RCN Gerechtigheids & Democratie

Tekst: Harika Ronse

Vertaling : Pascale Lafruit

Disclaimer

© Illustraties

Ondanks de nodige nasporingen bleek het niet mogelijk om alle voor alle illustraties in dit educatief pakket de copyrights te verkrijgen. Eventuele rechthebbenden worden verzocht contact op te nemen met pedagogie@rcn-ong.be.

Inleiding

Wat kunnen verhalen van massageweld in Cambodja of Rwanda ons leren over vandaag? Hoe kan een analyse ervan bijdragen tot actief burgerschap, solidariteit en een respectvolle houding tegenover anderen? RCN Gerechtigheids & Democratie verzamelde verhalen van mensen die massageweld hebben beleefd. **Deze getuigenissen stimuleren en inspireren de reflectie over hoe onze verantwoordelijkheid als (wereld)burger op te nemen en anderen daartoe te mobiliseren.**

RCN Gerechtigheids & Democratie biedt 4 workshops aan:

1. Voorbij de hokjes... Hoe weerwerk bieden tegen stereotypen, vooroordelen en discriminatie
2. Ik doe, dus ik ben! Hoe we kritisch kunnen leren denken en kunnen reageren
3. Gerechtigheids en justitie
4. 3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen.

De workshops zijn zo opgebouwd dat ze inhoudelijk op elkaar aansluiten. Afhankelijk van de noden en interesses van de leerkracht en leerlingen kan je de verschillende workshops afzonderlijk of als geheel organiseren.

Deze 4^e workshop "3, 2, 1, ... Actie ! – Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen" legt de nadruk op concrete verzetsacties, gesteld door geëngageerde burgers, in alle uithoeken van de wereld, op verschillende tijdstippen. Naast deze historische kantelmomenten hebben we oog voor de actualiteit. De getuigenis van een persoon die massamoorden heeft meegemaakt geeft betekenis aan de verzetsdaden die gesteld zijn tijdens de **volkerenmoord van Tutsi's en gematigde Hutu's in Rwanda** in 1994. Ook de notie van verbintenis en betrokkenheid van jongeren in hun dagelijks leven komt ter sprake tijdens deze workshop.

In deze handleiding vind je de aanknopingen bij het leerplan, de methodologische opbouw van de workshop, alsook verwijzingen naar interessante bronnen. Om je inhoudelijk voor te bereiden op de workshop bieden we de nodige achtergrondinformatie over de historische context van Rwanda alsook enkele collectieve mechanismen die kunnen leiden tot (massa)geweld. Deze thematische fiches kan je downloaden op www.rcn-ong.be.

i

Praktische informatie over de workshop(s):

Duur: 2 lesuren per workshop

Prijs: gratis (exclusief verplaatsingskosten)

Wie: leerlingen derde en vierde graad secundair onderwijs, socio-culturele (jeugd)verenigingen en studenten hoger onderwijs.

Begeleiding:

- Begeleiding door een educatief medewerker van RCN Gerechtigheid & Democratie: één van onze educatief medewerkers verzorgt de workshop op jouw school (of locatie naar keuze).
- Begeleiding door de leerkracht aan de hand van deze handleiding: RCN Gerechtigheid & Democratie biedt daarnaast ook vormingsmomenten voor jou en jouw collega's aan om jullie klaar te stomen de workshop zelf te begeleiden. We geven je extra inhoudelijke en methodologische informatie en tips mee.

Inhoudelijke voorbereiding:

Bij elke workshop horen verschillende documenten ter ondersteuning en voorbereiding. Deze kan je downloaden op www.rcn-ong.be.

- Handleiding voor de leerkracht: Workshop 4 "3, 2, 1, ... Actie!"
- Themafiche: "Verzet"
- Contextfiche: "Rwanda"
- Themafiche: "Herinnerings- en wereldburgerschapsonderwijs in de praktijk"
- Prezi: Workshop 4 "3, 2, 1, ... Actie!"

Meer info: Bezoek onze website www.rcn-ong.be of contacteer ons rechtstreeks op pedagogie@rcn-ong.be voor meer informatie.

Doelstellingen, voeten en ontwikkelingsdoelen

Specifieke doelen

Kennis: De leerlingen...

- Maken kennis met de verschillende vormen van verzet.
- Kennen de historische context van de genocide van Tutsi's en gematigde Hutu's in Rwanda.

Vaardigheden: De leerlingen...

- Begrijpen de relevantie van verzetsdaden uit het verleden in het kader van hedendaagse kwesties.
- Kunnen een eigen kritische mening vormen over de draagwijdte en het belang van verzetsdaden in de totstandkoming van een democratische maatschappij.

Attitudes: De leerlingen...

- Zijn zich bewust van hun vermogen om zich in zetten voor de samenleving in hun dagelijks leven.
- Zijn gemotiveerd om de rol van kritische, actieve en geëngageerde burger op zich te nemen.
- Tonen interesse voor getuigenissen over verzetsdaden, onder andere in Rwanda, en kunnen verbanden leggen met hun eigen historische, politieke en sociale context.

VOETEN en ontwikkelingsdoelen

Gemeenschappelijke stam:

- Empathie: 5 houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen;
- Initiatief: 10 engageren zich spontaan;
- Kritisch denken: 11 kunnen gegevens, handelwijzen en redeneringen ter discussie stellen aan de hand van relevante criteria; 13 kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken;
- Mediawijsheid: 14 gaan alert om met media;
- Open en constructieve houding: 16 houden rekening met ontwikkelingen bij zichzelf en bij anderen, in samenleving en wereld; 17 toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten;
- Respect: 18 gedragen zich respectvol;
- Samenwerken: 19 dragen actief bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen;
- Verantwoordelijkheid: 20 nemen verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving;
- Zelfbeeld: 22 ontwikkelen een eigen identiteit als authentiek individu, behorend tot verschillende groepen;
- Zelfredzaamheid: 24 maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken;
- Zorgzaamheid: 26 gaan om met verscheidenheid; 27 dragen zorg voor de toekomst van zichzelf en de ander.

Contexten:

- Context 3: Sociorelationele ontwikkeling – De leerlingen:
 - 6 doorprikken vooroordelen, stereotypering, ongepaste beïnvloeding en machtsmisbruik;
 - 9 zoeken naar constructieve oplossingen voor conflicten;
- Context 5: Politiek-juridische samenleving – De leerlingen:
 - 4 zetten zich actief en opbouwend in voor de eigen rechten en die van anderen;
 - 5 tonen aan dat het samenleven in een democratische rechtstaat gebaseerd is op rechten en plichten die gelden voor burgers, organisaties en overheid;
 - 7 illustreren de rol van de media en organisaties in het functioneren van ons democratisch bestel;
 - 9 toetsen het samenleven in ons democratisch bestel aan het samenleven onder andere regeringsvormen;

- 10 illustreren hoe een democratisch beleid het algemeen belang nastreeft en rekening houdt met ideeën, standpunten en belangen van verschillende betrokkenen;
- Context 7: socioculturele samenleving – De leerlingen:
 - 1 beschrijven de dynamiek in leef- en omgangsgewoonten, opinies, waarden en normen in eigen en andere sociale en culturele groepen;
 - 2 gaan constructief om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen;
 - 3 illustreren het belang van sociale samenhang en solidariteit;
 - 4 trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie;
 - 5 geven voorbeelden van de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten.

Opbouw workshop

De workshop bestaat uit vier onderdelen:

1. Na een korte ijsbreker maken de leerlingen kennis met concrete voorbeelden van verzet uit heden en verleden.
2. Nadien wordt ingegaan op verschillende vormen van verzet.
3. De getuigenis van Laurien Ntezimana toont een concreet voorbeeld van verzetsdagen tijdens de genocide in Rwanda en legt de link met wat verzet betekent op individueel en maatschappelijk vlak.
4. Tot slot reflecteren we over de verschillende manieren van engagement dat jongeren vandaag kunnen aangaan op individueel vlak, maar ook als klas of met de school.

De workshop wordt ondersteund met een bijhorende prezi.

Ijsbreker en inleiding

Materiaal	Bord en krijt / Papier en stiften Prezi
Duur	10 minuten

Instructies:

Hieronder vind je twee voorstellen voor activiteiten die als ijsbreker en inleiding tot de workshop kunnen dienen.

- Vraag aan iedere leerling om het antwoord op de volgende vraag neer te schrijven op een post-it: “Welke zaak ligt jou nauw aan het hart en wil je zeker verdedigen?” De antwoorden kunnen klassikaal voorgesteld worden waarbij ieder zijn/haar keuze uitlegt of kan besproken worden in kleinere groepjes.

en/of

- Een brainstorming houden op basis van de volgende vraag: “Wat versta jij onder het woord ‘verzetsstrijder’?”. De leerkracht schrijft de antwoorden op het bord (men kan zich behelpen met personages die het verzet uitbeelden, fictief of historisch, ook films en boeken aanhalen, enz.).

De introductie van de Prezi herneemt de verschillende woorden die gerelateerd zijn aan het begrip “verzet”. Deze kan ook gebruikt worden om de inleiding af te ronden en een verband te leggen met het spel dat volgt.

Hoe onbekenden zich ingezet hebben om de wereld te veranderen

Materiaal	Bijlage 1: “Voorbeelden van verzet»
Duur	40 minuten

Instructies:

Op basis van bijlage 1: “Voorbeelden van verzet” kunnen de leerlingen meerdere voorbeelden van verzet ontdekken. Het gaat om personen die zich ingezet hebben op verscheidene momenten van de geschiedenis, onder verschillende vormen, en overal ter wereld.

1. Iedere leerling krijgt, willekeuring, een fiche. Hij/zij moet zijn/haar fiche “analyseren” en op zoek gaan naar andere leerlingen (met name twee) die extra informatie hebben over die persoon. Dit kan zijn een citaat, een foto of een korte biografie. De leerlingen bespreken de verschillende mogelijkheden/oplossingen en worden eventueel bijgestuurd en naar de juiste groep verwezen.
2. De leerlingen denken in groepjes na over volgende vragen:
 - Welke zijn de vormen van onrechtvaardigheid die deze persoon heeft ondergaan?
 - Hoe heeft deze persoon beslist om zich te verzetten ?
 - Welke resultaten heeft deze persoon met zijn/haar verzetsdaad geboekt?
3. Presentatie van het voorbeeld aan de hele groep

De presentatie kan plaatsvinden onder vorm van mimespel (geluidloos) of kan gespeeld worden (met dialogen). De grote groep leerlingen moet raden over wie het gaat en/of een samenvatting maken van wat ze begrepen hebben. De betrokken groep kan indien nodig meer informatie verschaffen.

Wat zijn de verschillende manieren om weerstand te bieden?

Materiaal	Prezi Thematische fiche: “Verschillende manieren om weerstand te bieden”
Duur	10 minuten

De dia's van de Prezi hebben tot doel het begrip "verzet" te definiëren, en trachten een antwoord te bieden op het "waarom?" en het "hoe?" zich te verzetten.

De thematische fiche "Verschillende manieren om weerstand te bieden" verduidelijkt dit deel, en laat toe actuele thema's te belichten, bijvoorbeeld rond het onthaal van migranten in Europa, de klimaatopwarming, etc.

Getuigenis van Laurien Ntezimana, een Rwandese verzetsstrijder

TIP!

Print bijlage 3 af. Op die manier kunnen je leerlingen de getuigenis meevolgen.

Materiaal	Prezi Bijlage 2: Biografie van Laurien Ntezimana Bijlage 3: Getuigenis van Laurien Ntezimana Fiche "Rwanda: van kolonisatie tot genocide van de Tutsi's en gematigde Hutu's"
Duur	30 minuten

Instructies:

Aan de hand van de getuigenis van analyseren we welke rol vooroordelen en discriminatie speelden tijdens de Rwandese genocide.

Contextualisering Rwanda:

Op de prezi zie je een aantal afbeeldingen die je kunnen helpen om de gebeurtenissen in Rwanda in een historische, sociale en politieke context te plaatsen.

Stel vragen als:

- Wat weet je over Rwanda? (Schets kort de historische, geografische en sociale context van het land; zie contextfiche "Rwanda".)

TIP!

Vraag aan de leerlingen wat hen opvalt aan de identiteitskaart. (Je 'ethniciteit' staat hierop vermeld.)

Stel vragen als :

- Is het belangrijk dit te vermelden?
- Waarom kan dit gevaarlijk zijn?
- Wat zou jij ervan vinden, mocht er op jouw identiteitskaart jouw geloof, afkomst, seksuele of politieke voorkeur staan?

- Wat is een genocide? Een genocide is een volkerenmoord, waarbij een hele groep (vb. moslims, Joden, ...) op een systematische en georganiseerde manier worden vermoord.
- Ken je andere voorbeelden van genocides? (Vb. de holocaust)

Getuigenis:

De leerlingen luisteren naar de getuigenis van Laurien, hij stond aan de kant van de daders tijdens de genocide.

Stel vragen als:

- Wat weten jullie nu over deze persoon?
- Waarom heeft hij zich verzet en op welke manier?
- ...

Conclusie: « Welk type held(in) ben ik zelf ? »

Materiaal	Prezi Thematische fiche
Duur	15 minuten

Instructies:

De conclusie van de workshop heeft tot doel dat de leerlingen zich ervan bewust worden dat ze zelf veel engagement aan de dag kunnen brengen, en op verschillende niveaus. Het slotmoment moet hen ook ertoe brengen het zelfvertrouwen te vinden dat hen zal toelaten om positief bij te dragen tot de opbouw van de wereld die hen omringt.

- 1) In navolging van de aangehaalde voorbeelden tijdens de workshop wordt er aan de leerlingen gevraagd of ze naasten kennen die zich inzetten voor belangrijke zaken? (Bijvoorbeeld: een oom die vrijwilliger is in een ecologische vereniging die het zwerfvuil sorteert, een vriendin die oudere mensen bezoekt, een buurvrouw die kleren ophaalt voor hulpbehoevenden, ...). Of misschien zijn ze zelf actief in een jeugdbeweging- of vereniging, etc.
- 2) Laat hen in kleine groepjes reflecteren over verschillende manieren waarop zij zelf zich kunnen engageren (Waarvoor? Hoe? Met wie? ...). Nadien worden de verschillende pistes plenair besproken. Welke acties kunnen ze individueel, met de klas, de school, etc. uitvoeren?

Als afsluiting de test afleggen die bevat is in de fiche om te achterhalen “welk type held(in)” iedere leerling(e) zou kunnen zijn. Dit kan in groep gebeuren met de leerlingen die tot hetzelfde resultaat zijn gekomen, om hen tot een gesprek uit te nodigen, of men kan klassikaal aan iedere leerling vragen welk gevoel hij of zij heeft overgehouden aan de workshop. Indien er tijd overblijft kan men terugkomen op

het beginmoment van het groepswerk, door de leerlingen te vragen even terug te komen op de “grote zaak” die er volgens hen toe doet, en hoe ze zich kunnen inspinnen om deze zaak te verdedigen.

Om je verder in te verdiepen...

Websites

<http://www.cclj.be/>

Centre Communaire Laïc Juif (CCLJ) ontwikkelde een (Franstalige) pedagogische tool “La haine, je dis non!” voor secundaire scholen rond drie genocides van de 20^e eeuw: de Armeense massamoorden, de Holocaust en de genocide van Tutsi’s en gematigde Hutu’s in Rwanda.

<https://www.kazernedossin.eu/>

Naar aanleiding van de tentoonstelling «Rwanda, wounded vision» heeft Kazerne Dossin een educatieve fiche uitgewerkt over de massamoorden die hebben plaatsgevonden in Rwanda. U zult er concrete didactische suggesties in terugvinden om de thematiek in uw klas uit te diepen. De fiche bestudeert vier thema’s: 1. Beulen, slachtoffers, verzetsstrijders, 2. Derden, 3. De genocide en 4. Na de genocide.

<http://www.kigalimemorialcentre.org/>

Officiële site van het Memoriaal van Kigali. Op deze link vind je getuigenissen van overlevenden.

<http://www.rcn-ong.be/>

Wat kunnen getuigenissen van massageweld in Rwanda of Cambodja ons leren over vandaag? RCN Gerechtigheids & Democratie biedt educatief materiaal, vormingen en workshops aan om onverdraagzaamheid, discriminatie en hedendaags massageweld te bespreken met jongeren.

<https://onderwijs.hetarchief.be/>

Dit gratis webplatform zit vol gratis audiovisueel materiaal aan voor het onderwijs. De inhoud werd geselecteerd door en voor leerkrachten op basis van de eindtermen en leerplannen en in samenwerking met andere onderwijspartners. Ontdek welk interessant en kwalitatief materiaal het aanbiedt rond Cambodja, massageweld en genocides, stereotypen, vooroordelen en discriminatie.

Michael Caton-Jones, *Shooting dogs*, 2005, 1u55min.

In 1994 is Joe Connor, een jonge Engelse onderwijzer, werkzaam in de Officiële Technische School in Kigali, die is opgericht door Christopher, ook een jonge Engelse katholieke priester. In de nacht van 6 op 7 april, nadat president Juvénal Habyarimana is omgekomen in een aanslag, zoeken 2000 Tutsi's, die de massamoorden in Rwanda voelen aankomen, een toevluchtsoord in de school.

Deze film werd voorgesteld door de burgerlijke partij tijdens het proces dat werd aangespannen tegen de Belgische Staat en drie van haar officieren, aangeklaagd voor oorlogsmisdaden uit nalatigheid.

Terry George, *Hotel Rwanda*, 2004, 2u02min.

De film is het verhaal rond de actie van Paul Rusesabagina, een Hutu, beheerder van het vier sterrenhotel "Les Mille Collines" in Kigali, die 1268 Rwandese Tutsi's en gematigde Hutu's heeft ondergebracht en gered van de dood, waaronder zijn eigen familie, bedreigd door de Rwandese genocide van 1994.

Mallory Ahounou, Simon Fichet en Fanny Martino, *Les Gauthier: sans haine ni vengeance* (De Gauthier's : noch haat noch wraaklust), voor de uitzending van het programma "13h15 le dimanche" van 08 juli 2018, France 2, 39 min.

Alain en Dafroza Gauthier hebben al hun tijd gewijd aan het opzoeken van de verdachten van genocide en misdaad tegen de mensheid in Rwanda, die vandaag in Frankrijk wonen. Dankzij hun onderzoek bij getuigen van de massamoorden in Rwanda, heeft het Frans gerecht dossiers kunnen opstellen om een einde te maken aan de straffeloosheid. Het koppel heeft ook de "Collectif des Parties Civiles Pour le Rwanda" (« Collectief van de Burgerlijke partijen voor Rwanda») opgericht.

Boeken

Jean-Philippe Stassen, *Deo gratias*, Vrije Vlucht – Uitgeverij Dupuis, België, 2000.

Door zijn keuze om het verhaal te situeren in Rwanda, voor en juist na de genocide, legt Jean-Philippe Stassen de lat hoog : hoe kun je immers het onuitsprekelijke uitdrukken en een beeld schetsen van het ongehoorde? Meer dan juist een aangrijpend boek vormt *Deo gratias* een uitzonderlijk werk doordrongen van diepe menselijkheid.

Gaël Faye, *Petit Pays*, Editions Grasset, Parijs, 2016. Vertaald in het Nederlands onder de titel *Klein Land*, bij Uitgeverij Hollands Diep, 2017.

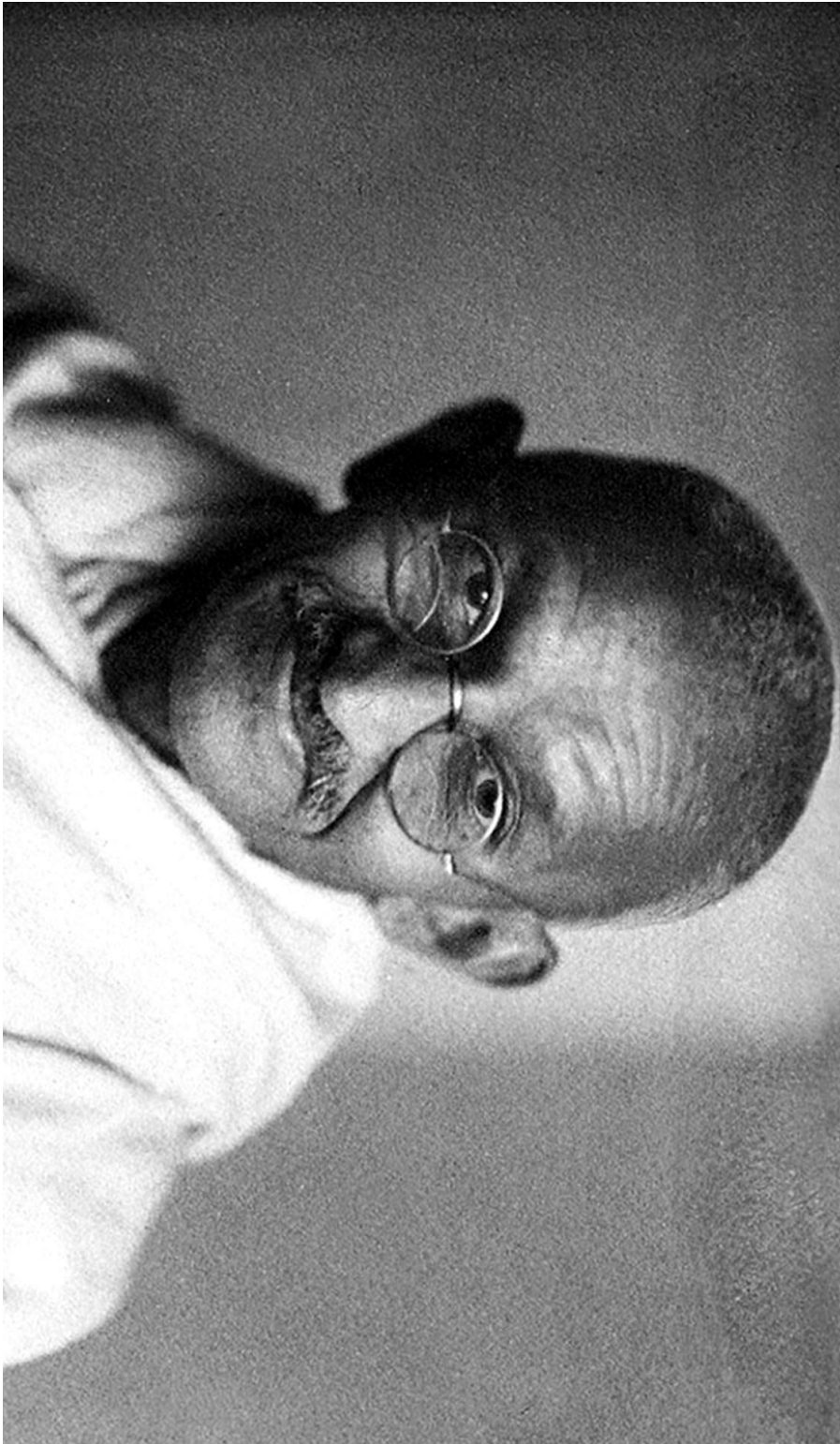
In 1992 leeft Gabriel, tien jaar oud, in Burundi, samen met zijn Franse vader, een ondernemer, zijn Rwandese moeder en zijn kleine zus Ana, in een gegoede wijk waar veel expats verblijven. Hij brengt heel veel tijd door met zijn vrienden, een vrolijke bende kornuiten die graag plezier maken. Kortom, een vredig, alleedaags leventje, dat net zoals hun « klein land » geheel ontwricht geraakt door de grote gebeurtenissen van de Geschiedenis.

Jean Hatzfeld, *Une saison de machettes (Seizoen van de machetes)*, Editions du Seuil, 2003.

In een gevangenis in Rwanda laat Jean Hatzfeld de daders aan het woord. Mensen die gedurende weken hun buuren zijn te lijf gegaan, met het vaste voornemen ze van de aardbol te laten verdwijnen. Ze spreken zonder een blad voor de mond te nemen of verzachtende omstandigheden aan te halen. Dit juist maakt van *Seizoen van de machetes* zo'n uitzonderlijk, uniek en sterk verhaal.

Bijlagen

Bijlage 1: Voorbeelden van verzet

”

**”Iemand die zich bewust is en tegen de stroom
ingaat, is gevaarlijker voor de macht dan
tienduizend slapende en onderdanige individuen.”**

India kent een lange geschiedenis van buitenlandse inmenging: na de kolonisatie door het Mongoolse Rijk, domineren Portugal en vervolgens Nederland en Groot-Britannië de handelsroutes richting het Oosten.

Mahatma Gandhi wordt in India geboren, maar komt als jurist in Zuid-Afrika dagelijks in aanraking met het racisme en gebrek aan mensenrechten tegenover Indiërs en zwarten. In 1914 keert hij terug naar India, maar weigert te gehoorzamen aan de onderdrukkende wetten van de Britse kolonisators. Al snel volgen miljoenen Indiërs die de geweldloze strijd tegen de Britten aangaan. Men organiseert stakingen en massabetogingen, verspert straten door op de grond te liggen als protest. Ook moedigen ze Indiërs zelf eten en kledij te produceren en zo Engelse producten te boycotten en gaan in hongerstaking.

Dankzij Gandhi's vreedzaam protest voor meer mensenrechten wordt India in 1947 onafhankelijk.

”

**”Er zijn momenten in de geschiedenis geweest
waarin wat juist is, niet noodzakelijk legaal is.
Soms, om het juiste of goede te doen, moet je de
wet overtreden.”**

Edward Snowden werkte als computerwetenschapper bij de CIA en de Amerikaanse veiligheidsdienst (NSA). Hij verdiende bijna 200.000\$ per jaar. In 2013 gaat hij de wereld in als **klokkenluider** die doelbewust 1,7 miljoen vertrouwelijke documenten lekt over de **spionageactiviteiten en afuisterpraktijken van de Amerikaanse veiligheidsdienst**. Uit deze documenten blijkt de omvangrijke schaal waarop de Amerikaanse geheime dienst toegang heeft tot persoonlijke gegevens op internet, mobiele telefoons en andere communicatiemiddelen en deze communicatie bewaakt.

Zoals hij zelf zegt: "Weet dat elke aankoop die je doet, elke grens die je oversteeft, elk nummer dat je belt, elke site die je bezoekt of elk woord dat je intypt in een zoekmachine geweten is en tegen jou kan worden gebruikt."

Na zijn onthullingen wordt Edward Snowden **beschuldigd van spionage en diefstal van overheidsbezit en is hij verplicht te vluchten**. Hij leefde eerst in Hong Kong in ballingschap en daarna in Rusland, waar hij uiteindelijk asiel kreeg en zich momenteel schuil houdt.

Op zijn Twitter-pagina schrijft hij: "**Ik werkte voor de overheid. Nu werk ik voor de burgers.**"

Handleiding leerkracht
"3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen"

”

**”We moeten reageren op onze ware roeping, niet
eindeloos produceren en consumeren, maar het voor
het leven zorgen en het bewonderen en elkaar
liefhebben.”**

Op een meer respectvolle manier voor mens en planeet samenleven, is het levensmotto van **Pierre Rabhi**. Deze Franse landbouwer en schrijver met Algerijnse roots is één van de pioniers van **ecologische landbouw** in Frankrijk. Een manier van landbouw die toegankelijk is voor iedereen en rekening houdt met het behoud van onze natuurlijke rijkdommen.

Hij is oprichter van de beweging *Kolibri*. Omwille van de onherstelbare schade aangericht aan de natuur, inspireert hij anderen tot **meer soberheid en ethisch handelen**. In plaats van teveel te produceren en eindeloos te consumeren, zouden we genoeg moeten leren nemen met minder, om zo een minder negatieve impact te hebben op de natuur.

Als internationaal erkend expert op het gebied van voedselzekerheid geeft hij adviezen aan de Verenigde Naties en andere experts in Afrika en Europa met als doel op een duurzame en ecologische manier voedsel te produceren en te consumeren. En inspireert zo anderen om op een meer duurzame en respectvolle manier om te gaan met mens en omgeving.

Handleiding leerkracht
"3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen"

”

”Zonder waardigheid is er geen vrijheid, zonder rechtvaardigheid is er geen waardigheid en zonder onafhankelijkheid zijn er geen vrije mensen.”

Patrice Lumumba speelde een belangrijke rol voor de onafhankelijkheid van Belgisch Kongo en was de eerste premier van de Democratie Republiek Congo.

Congo is rijk aan grondstoffen. De mijnbouwbedrijven zijn in handen van buitenlandse multinationals en de Congolezen profiteren niet van de natuurlijke rijkdommen van hun land. Patrice Lumumba begint al snel actie te voeren tegen het kolonialistische regime en tegen de uitbuiting die het land kende sinds de kolonisatie door België.

Op 30 juni 1960 wordt Congo onafhankelijk en Patrice Lumumba premier. Tijdens de onafhankelijkheidsceremonie beschrijft koning Boudewijn het beschavingswerk van de Belgische kolonisten als bevrijding en emancipatie van de Congolese bevolking. Als antwoord hierop klaagt Lumumba de wantoestanden tijdens de kolonisatie aan en de lange strijd naar onafhankelijkheid.

De held van de onafhankelijkheid werd beschouwd als communistisch en anti-westers en werd op 17 januari 1961 vermoord. De omstandigheden van zijn verdwijning en moord zijn tot op heden niet opgehelderd.

Handleiding leerkracht
"3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen"

”Je moet nooit bang zijn voor wat je doet; als je weet dat wat je doet, goed is.”

”

Tot 1964 deelt een rassensegregatie de Verenigde Staten op in twee groepen: blanke overheersing en zwarten als tweederangsburgers. Jobs, scholen, restaurants en openbare parken zijn strikt gescheiden. In bussen zitten blanken voorin, zwarten moeten achterin zitten.

Op 1 december 1955 weigert **Rosa Parks** haar plaats af te staan aan een blanke medepassagier in de bus. Deze overtreding levert Rosa een boete op die ze weigert te betalen, waarop de politie haar arresteert. Als reactie besluiten duizenden Afro-Amerikanen om **het openbaar vervoer te boycotten** en kiezen ervoor te voet te gaan in plaats van met de bus. Dit **geweldloos verzet** duurt meer dan een jaar en leidt tot de afschaffing van de rassenwetten op bussen.

Deze **strijd tegen discriminatie**, onder leiding van Martin Luther King, leidt tot de ondertekening van de *Civil Rights Act* (1964), een wet die discriminatie op basis van ras, huidskleur, sekse en religie verbiedt. Rosa Parks is een iconische figuur geworden voor de burgerrechtenbeweging, een strijd die actueel blijft voor gelijke behandeling tussen blanken en zwarten, denk maar aan de beweging *Black Lives Matter*, die zich verzet tegen geweld tegen zwarten in de VS.

Handleiding leerkracht
"3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als 'doodgewone helden' verandering te brengen"

”

”Ze had een sierlijke schoonheid, zelfs iets breekbaars in zich. Zo’n jonge vrouw kan tot weinig in actie in staat zijn, maar toch noemde haar vader haar steeds ‘de kleine cycloon’.”

Andrée De Jongh is 25 jaar oud, wanneer ze in 1941 de verzetsbeweging *De Komeet* opricht. Samen met haar vader stippelt ze vluchtroutes uit voor geallieerde soldaten. In Brussel krijgen ze kledij, voedsel en valse identiteitsbewijzen en duiken onder. Een netwerk van verzetsstrijders begeleidt hen richting neutraal Spanje en Gibraltar (onder Britse controle). Om deze vluchtprogingen te financieren verkoopt Andrée haar sierraden en leent ze geld bij vrienden en burens.

Op 15 januari 1943 arresteert de geheime dienst van de Duitse luchtmacht Andrée. Ze verzet zich tegen de verschillende ondervragingen. Ze wordt gedeporteerd naar de concentratiekampen Ravensbrück en Mauthausen, waar het Amerikaanse leger haar in april 1945 bevrijdt. Haar vader werd in 1944 gearresteerd en gefusilleerd.

Meer dan 420 verzetsleden riskeerden hun leven om tijdens de Tweede Wereldoorlog meer dan 700 geallieerde soldaten te helpen vluchten. Andrée heeft er persoonlijk 118 begeleid. Ze was één van de weinige vrouwelijke leiders in het verzet. Zij stierf in 2007, op 91-jarige leeftijd.

Handleiding leerkracht
“3, 2, 1, ... Actie! Hoe elkaar inspireren om als ‘doodgewone helden’ verandering te brengen”

”

”Het zijn de kleine dingen die mensen doen, wat het verschil maakt. Mijn kleine bijdrage is dat ik bomen plantte.”

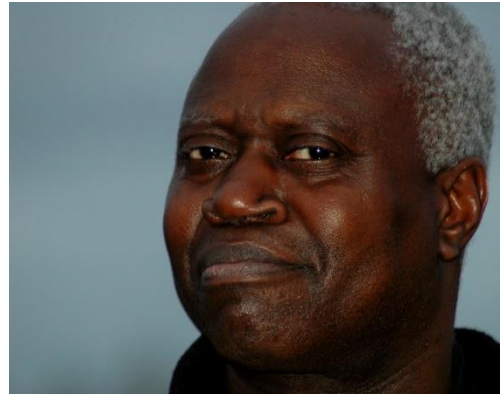
Wangari Maathai werd in 1940 in Kenia geboren. Als veelbelovende student behaalt ze, met een studiebeurs, haar diploma in biologie in de Verenigde Staten. Na een job aan de universiteit in Duitsland, besluit ze in 1971 terug te keren naar Kenia en behaalt een doctoraat in de dierengeneeskunde.

In 1977 richt ze de milieuoorganisatie *The Green Belt Movement* op. Om de steeds groeiende ontbossing en erosie tegen te gaan, plant ze, samen met de plaatselijke bevolking, bomen. Daarbij zet ze ook in op het opleiden van vrouwen en kansarmen om op een meer duurzame manier aan landbouw te doen. En met succes! In iets meer dan 10 jaar plantte de beweging meer dan 30 miljoen bomen, het **grootste herbossingsproject in Afrika**.

Wangari zet zich ook in voor de **mensenrechten** en in het bijzonder **vrouwenrechten**. Voor het organiseren van verschillende geweldloze manifestaties en betogingen wordt ze meermalen gearresteerd en gevangen gezet. In 2004 ontving Wangari als eerste Afrikaanse vrouw de Nobelprijs voor de Vrede voor haar bijdrage aan duurzame ontwikkeling, democratie en vrede.

Bijlage 2: Biografie van Laurien Ntezimana

Laurien NTEZIMANA is een Rwandese theoloog en socioloog, die veel mensenlevens heeft gered tijdens de genocide, en daar zijn eigen bestaansredenen rond heeft verweven.

Laurien Ntezimana is in 1955 geboren in Vumbi, in het zuiden van Rwanda. Hij studeert filosofie in Rwanda, en nadien menswetenschappen in Kinshasa. Nadien werkt hij aan zijn doctoraat in de theologie¹ in Leuven. Daar ontdekt hij de taoïstische filosofie, die een grote invloed zal hebben op zijn traject en toekomstig engagement. Hij keert terug naar Rwanda in 1994 en sticht er de Service d'animation théologique (SAT) (Dienst voor theologische animatie) van het katholiek bisdom van Butare. Hij ijvert er samen met priester Modeste Mungwarareba en Innocent Samusoni aan het deconstructieproces van het geweld en aan verzoeningsprojecten binnen de Rwandese maatschappij.

Zoals bij heel veel andere mensen neemt zijn leven een heel andere wending tijdens de genocide van 1994.

In 2000 sticht hij de Associatie Modeste en Innocent (AMI) ter nagedachtenis van zijn overleden vrienden, om hun gemeenschappelijk werk ter bevordering van het vredesproces verder te zetten.

Hij woont nu in België, doch blijft zich inzetten voor de AMI in Rwanda. Hij is getrouwd en vader van vijf kinderen.

¹ Volgens het woordenboek Van Dale is de theologie "de wetenschap over God, het goddelijke en de godsdienst, die steunt op gegevens van de openbaring".

Bijlage 3: Getuigenis Laurien Ntezimana

Ik ben geboren in een land met een geschiedenis en ik ben geboren aan een bepaalde kant. En als ze mij aan die kant zetten, dan verbaast het me niet... Maar ik, ik voel me niet "daar". Ik voel me gewoon "mens".

Als mensen mij zeggen dat ik Rwandees ben, of Hutu, dan laat mij dat koud. Het is als hemden die men mij aantrekt; als maskers die ik moet dragen. Als ze die maskers maar niet gebruiken om mij af te maken.

Laurien Ntezimana, leven waar je bent

Ik ben de jongste van het gezin van 10 kinderen. Nu zijn we nog met drie jongens en twee meisjes over. Papa was catechist sinds de jaren veertig. Al vanaf het begin, echt waar, vocht hij er voor dat mensen niet vermoord werden, dat de Tutsi's niet vermoord werden, van toen al.

Ik moet toegeven dat ik niet bij de beste was in de lagere school. Als kind was ik erg mager en dat zou enorme gevolgen hebben op mijn latere leven. Want wanneer bij ons iemand mager is, dan is hij de zondebok van anderen en als de kleinste thuis huilde ik bovendien gemakkelijk.

Als een jongen huilt in Rwanda, is dat een ramp, men zegt dan dat je de vijand je tranen niet mag tonen, dat je ze moet inslikken, dat ze vanbinnen moeten stromen, niet aan de buitenkant. En later, toen ik groter werd, zocht ik een manier om mijn zwakheid te compenseren. Zo ben ik met gevechtssporten begonnen, eerst en vooral om mezelf te beschermen.

Wanneer ik met tai-chi begon, ontdekte ik een inwendige energie. Ik ben dus de filosofie van de tao gaan bestuderen, wat geen intellectuele filosofie is, maar een gedachte filosofie, een lichamelijke filosofie.

Maar de ervaring die ik daar heb opgedaan noem ik mijn oprichtende ervaring. Toen ben ik beginnen begrijpen wat het is om « vandaag te leven ». Toen begon ik te begrijpen dat het leven geregeerd wordt door intenties die we hebben over het leven. « Leef vandaag, elke dag heeft genoeg aan zijn eigen leed ». En ik voeg eraan toe, « en aan zijn eigen geluk ».

Ik ben dus naar Rwanda teruggegaan in 1990, ook al kwamen er stemmen op die zegden dat er oorlog aan kwam in Rwanda... Ik geloofde er niet veel van. Ik ben teruggegaan. En op 1 oktober ben ik beginnen werken.

En het was op 1 oktober dat de oorlog is uitgebroken.

En met Innocent ben ik begonnen door het bisdom te reizen. Wat wij wilden doen, was eerst het innerlijke wezen van de mensen versterken, dat mensen zich leren losmaken uit het «men», uit de menigte en dat ze zich beginnen op te stellen als individuen.

We hielden lezingen, schreven artikels in tijdschriften en maakten radio-uitzendingen. En we zijn beginnen vechten tegen de ideologie van de etnische haat die toen begon op te komen.

Ik was thuis en 's avonds, rond 10 uur, werd ik opgebeld door mijn nonkel die ook burgemeester, Kanyabashi Joseph. Hij vroeg me: "Weet je wat er is gebeurd?" Ik zei: "Wat?" En hij zei: "Ze hebben juist het vliegtuig van Habyarimana neergehaald." En ik zei: "Maar dat, dat is heel erg. Is hij vermoord?" Hij zei: "Maar ja, hij is vermoord, hij is dood."

Want tot dan was er en aanhang én tegenstand geweest, maar Habyarimana had zich er altijd tegen verzet. Joseph lachte me uit en zei: "Maar Laurien, jij begrijpt er helemaal niets van, helemaal niets! Je zal het zien, ze gaan ons allemaal vermoorden!" Hij was doodsbang, de burgemeester... En ik begreep niet waarom hij zo bang was.

In 1994 was doden de wet in Rwanda. "Als jij mij niet doodt, dan dood ik jou." Deze wet wordt helemaal gek, de gerechtelijke instellingen storten in en het land komt in een onbeschrijflijke chaos terecht.

De militairen zeiden op de radio: "Iedereen blijft waar hij is. Het is verboden uw huis te verlaten." Want om ons te vermoorden, moesten ze ons thuis vinden.

Maar ik, ik ben beginnen stappen en ik ben tot bij Innocent gelopen. Want ik dacht dat als ze bezig waren met Tutsi vermoorden, Innocent het risico liep om vermoord te worden.

Ik heb gehuild toen Innocent vermoord was. Ik moest huilen toen ze mij vertelden -ik denk dat het de 21ste april was- ik durfde zelfs niet te gaan kijken, dat de paracommando's en de Interahamwe van Kigali in Butare aangekomen waren en iedereen vermoord hadden.

En de personen die ik gewoonlijk belde, antwoordden niet... En toen dacht ik: "Hij is vermoord."

En dat, het begin van het grote bloedbad, dat heeft ook mij gedood.

En toen ging ik rondlopen: ik kon van ver, van op de weg, zien dat mensen werden gedood. Bijvoorbeeld, toen ik in Karubanda aankwam zag ik in het bos mensen die op iets aan het slagen waren, alsof ze een slang doodsloten. Dat was trouwens wat mij aan de wegversperring gezegd werd en ik vroeg "Maar waarop zijn die mensen daar aan het slagen? Want ik zie niet wat er op de grond ligt, ik zie enkel mensen die opstaan en slagen." Toen zeiden ze: "Ze zijn een slang aan het doodslagen."

Maar die zogezegde slang, dat waren mensen, het waren mensen die vermoord werden.

Maar wanneer je lang genoeg verschrikkingen meemaakt, dan herpak je je. En toen ik me herpakt had, zag ik niet meer af, maar ik zei tegen mezelf dat de schade zoveel mogelijk beperkt moest worden, meer niet. En toen ben ik gaan proberen om die mensen eten te geven...

Eindelijk besepte ik dat we in het onbeschrijflijke waren beland.

Ik was aan het rondlopen in de buurt van Matyazo. Ik zag de eerste gewonden in het

gezondheidscentrum van Matyazo aankomen en ik ben rijst en bonen gaan uitdelen. Dus gaf ik de mensen van Matyazo te eten, maar eigenlijk was er hongersnood en moest de hele bevolking eten krijgen.

Toen ik rijst naar Huye bracht werd ik tegengehouden door een massa opgejutte mensen. De chauffeur, Anastase, die de camionnette bestuurde, beefde over zijn hele lijf en ik zei: "Anastase, als je zo blijft bibberen worden we nog vermoord."

Weet je, als je bibbert voor een woedende hond, dan zal hij je bijten, Ge moogt niet bibberen, je moet waardig blijven, zeker van jezelf.

Toen zijn ze gekomen en ze en hielden ons tegen. Ze waren mensen aan het vermoorden in het bos.

En ze vroegen aan mij: "Waar ga je met die rijst naartoe?" en ik zei: "Ik ga de mensen in het dorp daar te eten brengen." "Maar weet je wel wie die mensen zijn?" "Ja, ik weet het, het zijn Tutsi die jullie uit hun huizen hebben weggejaagd."

"Die mensen daar ga ik eten brengen, en als jullie ze willen doden, is dat jullie verantwoordelijkheid, de mijne is hen te eten te geven." En ze antwoordden: "Maar weet je dan niet waar je je aan blootstelt?" Ik zei: "Waar stel ik mij dan aan bloot? Je kunt vermoord worden!"

Ik zei: "Dan is dat zo. Gaan jullie me vermoorden? Waarom? Als jullie honger hebben en rijst nodig hebben, zal ik die ook aan jullie geven! Wacht, ik zal jullie wat rijst geven!" Waarom zou ik hen dat geweigerd hebben? "Nee, "...": Laat hem dat maar brengen, we nemen het hem vanavond wel af" repliceerden ze. Begrijp je?

En ik vertrok met het busje... Ik zag hoe mensen vermoord werden in de struiken rondom, ik liep door massa's razende mensen maar ik ben zelf nooit direct betrokken geweest in een slachtpartij.

Ik was natuurlijk bang elke morgen, ik deed een uur tai-chi want ik moest absoluut mijn energie laten stromen. De mensen vluchtten eerst naar mij hé, ik had wel 46 mensen bij mij thuis.

Terwijl mensen rond mijn huis, op de heuvelflank en in de struiken achtervolgd werden en afgemaakt, riepen ze: "Laurien, baranshishe..." En ik herkende hun stemmen... Dat was het allerverschrikkelijkst.

Ik herinner me een man die ik heb proberen te redden toen hij uit een kippenhok kwam. Onder de mensen in mijn buurt waren er enkele die achter hem aan gingen lopen en hem vastpakten. Hij was een jonge Tutsi die zich probeerde te verbergen.

En toen riepen ze: "We brengen hem naar het slachthuis." Er was namelijk een plaats waar ze mensen afmaakten, er was daar een beul, hij heette Gatera. Gatera was slager van beroep. En hij was nu dus mensenslager geworden. De burens riepen dan: "We brengen hem naar Gatera." En ik riep: "Nee! Breng

die jongen niet naar Gatera, Gatera zal hem afmaken, ze hebben mij verteld hoe hij mensen vermoordt.” Hij sneed ze letterlijk in stukken, hij doodde ze niet onmiddellijk, maar hij martelde ze eerst...

En toen zegden de mensen rondom mij: “Maar Laurien, ben jij ons hier toevallig niet aan het tegenwerken?” Ik antwoordde: “Ja, ik ben tegen de dood van deze jongen, ik ga niet mee met jullie.”

Met drie hebben ze hem meegenomen en de jongen is vermoord, maar toen hij werd weggebracht, riep hij mij... En die stem hoor ik nog altijd. Hij riep: “Laurien, ze gaan me vermoorden!” En ik antwoordde: “Ik kan niets voor je doen, jongen, ik kan niets voor je doen...”

En ik herinner het mij nog alsof het gisteren was.

Ten opzichte van een genocide blijft niemand neutraal, dat is onmogelijk. Je bent voor of tegen.

Eigenlijk is er maar een manier om met de dingen om te gaan. In Rwanda of ergens anders. Het bewustzijn van de mensen moet worden wakker geschud naar zijn menselijke dimensie.

Zelfs een genocidair is geen veroordeelde, hij is niet verloren. Hij is zo laag gevallen dat hij wel heel hoog moet klimmen, als hij al ooit terug recht komt. En om recht te komen is een klik nodig, simpelweg een verandering van bewustzijn.

En dan ga ik mijn twee wapens gebruiken. Voor mij zijn de belangrijkste wapens van de mens zijn blik en het woord. En in het woord is wat je zegt niet zo zeer belangrijk, maar wel de toon waarop je het zegt. Als ik de aanspreek van mens tot mens, op een toon van gelijkwaardigheid, van respect en vastberadenheid, dan roep ik zijn menselijkheid op; ik spreek hem aan in zijn menselijkheid en dan, dan kunnen we beginnen praten.

Ik heb mezelf de opdracht gegeven om zo vrij mogelijk te leven, beter gezegd in vrijheid, me niet te laten ketenen, noch van buiten, noch vanbinnen en ik heb mezelf ook opgedragen om mensen terug te geven aan zichzelf, ik bedoel: hen te helpen om vrij te leven.

Niemand is veroordeeld. We hebben altijd een bewustzijn dat kan ontwaken.

Hoe dan? Wel, respecteer je eigen lichaam en dat van anderen, respecteer je hart en andermans hart, respecteer je verstand en dat van anderen, respecteer je geest en ook andermans geest.

Als je begint met dat respect, dan bouw je ongetwijfeld een evenwichtige maatschappij op.

Suggesties?

Jouw feedback is van onschatbare waarde. Maakte je gebruik van onze handleiding en/of één van onze thematische fiches? Ben je tevreden of wens je iets op te merken of aan te vullen? Laat dit ons gerust weten op pedagogie@rcn-ong.be. Alvast bedankt voor jullie waardevolle feedback!